

RECENZIO

Egy új rétegződésmodell kialakítására tett kísérlet

Kabai Imre: Társadalmi rétegződés és életesemények. A magyar fiatalok a posztindusztriális korszakban című könyvéről
p. 294., Budapest, 2006, ÚMK.

Kónya Hanna

Kabai Imre könyve a rétegződés és az ifjúságkutatás problémáit és annak aktualitását ötvözi. A társadalmi rétegződés kutatása során megfigyelhetőek az ifjúsági korszakváltás, azaz életesemények időpontjának változásai (a tanulási periódus meghosszabbodik, a tanulás befejezése és ezáltal az első munkába állás ideje, a családalapítás, valamint a gyermekváltás ideje későbbre tolódik.)

A könyv tíz fejezetre tagolódik, amelyek két nagyobb részbe foghatók össze. E szerint a könyv első, elméleti részében (1–3 fejezet) a szerző saját bevallása szerint kísérletet tesz a magyar társadalom tagozódásának leírására. Áttekinti az elmúlt, közel fél évszázad rétegződési modelljeit, egymás mellett tünteti fel Ferge rétegződésmodelljét, Kolosi társadalomtagozódási modelljét, Szelényi és Manchin megszakított polgárosodás elméletét, Somlai családszociológia kutatásait, a Kolosi–Szelényi-féle strukturális modellt a posztkommunista átmenet korszakában, a Kolosi–Sági–Róbert-féle, a magyar társadalom tagozódásának miliőcsoportok szerinti megközelítését, valamint Angelusz és Tardos kulturális-interakciós kettős rétegződésmodelljét az ezredforduló magyar társadalmára. A második, empirikus részben (4–10 fejezet) a szerző egy új rétegződésmodell kialakítására tesz kísérletet, szemmel tartva a társadalmi átalakulás várható következményeit és fejleményeit.

A vizsgálat, kísérlet egy olyan séma megalkotására, amely könnyen használható, rekonstruálható más rétegződés-kutatásokban, kísérlet olyan stratifikációs attribútumok beazonosítására, amelyek (kombinációi) a továbbiakban talán felhasználhatóak más társadalmi egyenlőtlenségi viszonyok oksági kapcsolatainak elemzésére. (A modell sikerességének bizonyítása, azaz, hogy mennyire használható egyenlőtlenségi viszonyok feltárására, magyarázatára nem a szerző és főleg nem jelen könyv feladata.)

A szerző empirikus vizsgálódása során¹ az általa kidolgozott modellt a rendszerváltás utáni korszak ifjúságán teszteli. Arra keres választ, hogy miként „alakul a 25–29 éves fiatalok életmódja: beilleszkedésük az «E-társadalomba», demográfiai ma-

gatartásuk, a munkaerő piaci helyzetük, gazdasági aktivitásuk, a munkanélküliség, az anyagi- és lakásviszonyok, a kulturális, szórakozási aktivitások.”²

A könyvben gazdagon tárgyalt és ismertetett E-társadalomhoz való tartozás mellett a szerző kitér az ifjúságot érintő más kérdéskörökre is, mint például: egészségi állapot, az értékek világa, vallásosság, a feszültségoldó szerek használata, a politikához való viszony, az EU-csatlakozás megítélése, társadalmi közérzet. A fentiek közül azonban részletesen csak az információs társadalomba való beilleszkedés (az internetezés) különbségeit vizsgálja, a többi 17 elem vizsgálatának eredményeit csak táblázatok, ábrák formájában ismerteti az olvasóval.

Kabai a magyar fiatalok jellemzésekor négy tényezőt vesz figyelembe (előzményeket – honnan jöttek, státushelyzetet – hova jutottak, életútelemekeket – miként jutottak odáig, háttér-elemekeket – milyen körülmények között). A modell kialakításához pedig kétféle tipológiát – egy „dominánsan deduktívát” és egy „dominánsan induktívát” készít. A modell egy olyan „módszertani kísérlet, mely további adatfelvételt, operacionális és empirikus vizsgálatokat igényel ahhoz, hogy egy megbízható és pontos stratifikációs modellt alakítson ki.”³

Az elemzés során a fiatalok „veleszületett” jellemzői (szülők gazdasági helyzete, testvérek száma, stb.), a másodlagos döntési mezők (jövedelem, fogyasztási státus, lakóhely típusa, stb.), az elsődleges döntési mezők indikátorai (iskolai életút, foglalkozási életút, párkapcsolat, stb.) kerültek vizsgálat alá. A szerző az említett mutatókat három kategóriába (az előzmények, háttér-elemekek és életútelemekek) csoportosította.

A kétlépéses elemzés végcélja egy rétegződési modell indikátorainak kialakítása, ez előtt azonban az egyes magyarázandó változók okainak és a közöttük levő összefüggéseknek a leírására törekszik a szerző.

A szerző, munkatársával, Gábor Kálmánnal összeállítanak egy modellt, amely a következő hat életeseményt foglalja magába: az oktatási rendszerből való kilépés, a munka világába való bekapcsolódás, a tartós párkapcsolat kialakítása, az otthonról

való elköltözés, a házasság, az első gyermek vállalása. A kialakított modellt a 25–29 éves magyar fiatalok esetében az integráció az információs társadalomba kérdéskörre tesztelik.

A többdimenziós modell melyet az életkor kiiktatásával kapott mintán alkalmazott a szerző arra hivatott, hogy az E-társadalomhoz való viszonyok alapján a társadalmi törésvonalakat mutassa ki. A kiválasztott csoport 29,8 százalékának (2553 fő) van internet hozzáférése. Az E-társadalomba leginkább bekapcsolódó fiatalokra a meghosszabított tanulási időszak, a magas iskolázottsági szint, illetve a késleltetett családalapítás jellemző. A legkevésbé beintegráltak az alacsony iskolai végzettség (legfeljebb szakmunkásképzőig jutottak el 17 éves korukra) jellemzi, valamint az első gyerek vállalása (23-24 évesen) a biztos saját családi háttér megvalósítása előtt. Az adatok elemzésére a szerző teljes faktoriális elemzést végzett. A klasszikus szociológiai változók, az iskolázottság, valamint a fogyasztási státus erős összefüggést mutat az internetezés alakulásával. A nemi hovatartozás és az életkor szerinti besorolás azonban nincs szignifikáns kapcsolatban az internetezéssel. A lakóhely esetében a szerző egyfajta köztes állapotot tapasztal, ugyanis a kapcsolat az internetezés indikátorával szignifikáns, de hatása erőssége meg sem közelíti a két kiemelt változót.⁴

További hét olyan tényezőt nevez meg a szerző, melyek értelmezhető módon magyarázzák a függő változót, azaz az E-társadalomba való tartozást. A megnevezett tényezők a következők: a megkérdezett nyelvtudása (idegen nyelvismerete), kulturális aktivitása (milyen gyakran látogat kulturális intézményeket), a középiskolai éveiben a különórák száma, a könyvolvasás intenzitása, életterveinek (a megkérdezett szerinti) megvalósulási esélyei, politika iránti érdeklődés, az EU-csatlakozás várható hatása a megkérdezettre – saját megítélése szerint.

A szerző szerint az Internet használata egyfajta „katalizátor szerepet” tölt be: „felerősíti a kedvező pozíciók, attitűdök, élet-

kilátások tényezőinek összekapcsolódását, pozitív hatásai esetükben szinte összegződnek”.⁵ A vizsgált fiatalok Internet-használata szempontjából a réteghelyzet a legfontosabb, ezt követik az életút elemek, majd a háttérelmek, a vizsgálati szempontok közül utolsó helyen, bár még mindig erősen szignifikáns, az előzmények hatása. A kialakított modellt a szerző közelebbinek érzi Ferge Zsuzsa „egyszintű deduktív” rétegalkotó eljárásához, mint Kolosi Tamás „többszintű iteratív-induktív” gondolatvezetéséhez. Az egyszintű deduktív modellel való hasonlóság okát a státuscsoport szintjének kimaradása és a mutatók egy olyan együttesének megalkotásában látja mely mentén egy összetettebb rétegtípus attribútum-együttes definiálása vált megvalósíthatóvá.

A szerző saját megfogalmazása szerint a végeredmény egy „logikoempirikus stratifikációs séma”, amely egy olyan módszertani megközelítést kínál, mely használata „elvezethet a konkrét társadalmi egyenlőtlenségi viszonyok egy adekvátabb empirikus vizsgálatához”.⁶ A könyv elolvasása meggyőzi az olvasót, hogy az E-társadalomhoz való tartozás, mint rétegződés mutató jogos, bár további kutatásokra van szükség, hogy az alkotott modellt több terepen teszteljék, így válaszolva meg hogy a kitűzött cél megvalósult vagy sem.

Összességében elmondható, hogy Kabai Imre könyve új módszert kínál a rétegződés vizsgálatára, amely mind a társadalmi rétegződés-, mind pedig az ifjúságkutatással foglalkozók számára hasznosnak ígérkezik. Jelen munka követendő példája lehet annak, hogy a meglévő adatokat hogyan lehet úgy kombinálni, társítani, hogy újszerű információkhoz jussunk, illetve, hogy azok magyarázó ereje minél nagyobb legyen. A tetemes munka, az adatelemzésre vonatkozó újításokkal, meghozzák a várt módszertani eredményt: az új modell, bizonyos módosításokkal ugyan, de nagy valószínűséggel a szélesebb népszerűség esetén is alkalmazható lehet.

JEGYZETEK

1. Az empirikus vizsgálatba az Ifjúság 2000 adatfelvétel 25–29 éves korosztályú almintája volt bevonva.
2. ld. 14. o.
3. ld. 16. o.
4. ld. 157 o.
5. ld. 159 o.
6. ld. 203 o.

KÖNYVÉSZET

Kabai Imre: *Társadalmi rétegződés és életesemények. A magyar fiatalok a posztindusztriális korszakban.* Budapest, 2006., ÚMK.